

VIETOS JAUSMO REIŠKINYS KAIP NEATSIEJAMAS MIESTOVAIZDŽIO IDENTITETO DĖMUO (KAUNO MIESTO ATVEJIS)

Ingrida POVILAITIENĖ¹, Jūratė KAMIČAITYTĖ-VIRBAŠIENĖ²

Kauno technologijos universitetas, Kaunas, Lietuva

El. paštas: ¹ingrida.povilaitiene@ktu.lt; ²jurate.kamicaityte@ktu.lt

Santrauka. Šiame straipsnyje gilinamasi į vietos jausmo reiškinį ir atskleidžiama jo reikšmė holistiniam miestovaizdžio identitetui. Pirminė tyrimo hipotezė teigia, kad egzistuoja tam tikri veiksniai, kurie nulemia vienokį ar kitokį vietos jausmo lygį, kartu ir bendrą vietos identitetą. Siekiant patikrinti šią hipotezę reikia apžvelgti miestovaizdžio identiteto ir vietos jausmo sampratas bei jų tyrimų metodiką; nustatyti gyventojų vietos jausmą konkrečioje urbanistinėje aplinkoje; konkrečiu atveju įvertinti literatūroje išskiriamų vietos jausmo prognozių rodiklių įtaką; išsiaiškinti, kokie veiksniai, anot gyventojų, lemia jų prisirišimą prie vietos; atskleisti konkrečių urbanistinių teritorijų teigiamus elementus ir neigiamus aspektus; iš bendros urbanistinės struktūros išskirti patraukliausias teritorijas ir išsiaiškinti jų patrauklumo priežastis; apibendrinus rezultatus, nustatyti veiksnius, stiprinančius vietos jausmą, o kartu ir bendrą miestovaizdžio identitetą. Atvejo studijai pasirinktas Kauno miestas ir jo mikrorajonai. Tyrimo metodai apima susijusios mokslinės literatūros apžvalgą, pusiau struktūrinę Kauno miesto gyventojų apklausą, duomenų susistemimą, palyginimą ir apibendrinimą.

Reikšminiai žodžiai: identitetas, Kaunas, miestovaizdis, pageidaujama aplinka, prisirišimas prie vietos, vietos jausmas.

Įvadas

Su laiku viskas kinta, miestai nėra išimtis. Nemaža istorijoje pavyzdžių, kai miestų urbanistinis audinys buvo ardomas ir drastiškai perkuriamas iš naujo (pvz., Lisabonos „atstatymas“ po 1755 m. žemės drebėjimo, sunaikinant visą senąją Baixa kvartalo struktūrą ir tiesiant naujas gatves be jokių apribojimų; kardinali 1852 m. Paryžiaus miesto rekonstrukcija; grandiozinis Barselonos Eixample plėtros projektas ir t. t.). Bet nereikia net tokių radikalių pokyčių, miesto erdvės nuolatos yra modifikuojamos, kad atitiktų žmonių poreikius, o kadangi poreikiai taip pat kinta, tai šis procesas yra nuolatinis ir nesibaigiantis. Globalizacija, didesnis žmonių mobilumas, augantis vietovių homogeniškumas, jų kultūrinių savitumų nepaisymas ir nevertinimas prisideda prie to, kad vis daugiau anksčiau semantiškai įprasmintų *vietų* tampa beveidėmis teritorijomis, kitaip vadinamomis *ne vietomis* (angl. *non-places*). Atrodytų, kad galbūt identiteto klausimai šiandieniniame pasaulyje iš viso nebėra svarbūs ir aktualūs. Tačiau Lewicka (2011) apibendrinama situaciją teigia, kad „...nepaisant augančio vadinamųjų *ne vietų* skaičiaus, *vietos* net tik kad neprarado savo prasmės, bet jų reikšmė šiuolaikiniame pasaulyje padidėjo“. Taigi, globalaus pasaulio architektams ir urbanistams labiau nei kada nors reikia vėl atrasti ir atgaivinti nykstančius miestovaizdžių identitetus. Miestovaizdžio

identitetas čia apibrėžiamas kaip holistinis miesto vaizdo identitetas – subjektyvus (lemiamo žmogaus psichofiziologinių ir emocinių mechanizmų) ir objektyvus (lemiamo apčiuopiamos aplinkos fizinių savybių ir charakteristikų) identitetų sintezė. Šiuo straipsniu siekiama atkreipti dėmesį būtent į subjektyvus identiteto dalį, kuriai, deja, architektūros ir urbanistikos srityse skiriama nepakankamai dėmesio. Straipsnyje pristatomas Kauno miesto gyventojų vietos jausmo reiškinio tyrimas, kurio tikslas – įvertinti vietos jausmo reiškinį konkrečiose urbanistinėse aplinkose ir nustatyti veiksnius, lemiančius vienus ar kitus rezultatus. Siekiant šio tikslo daug dėmesio buvo skiriama aplinkos elgesio teorijoms ir socialinio elgesio komponentams. Mokslinėje literatūroje išskiriami keturi socialinio elgesio komponentai: *fizinė aplinka, žmonės, psichologiniai procesai ir laikas* (Werner *et al.* 2003). Taigi šiame tyrime Kauno miestas ir jo mikrorajonai buvo pasirinkti kaip *fizinė aplinka*; tyrimas buvo orientuotas į tikslią žmonių grupę – Kauno miesto gyventojus; analizuojamas *psichologinis procesas* – vietos jausmas; pasirinktas esamasis *laikas*, be retrospektyvinio vertinimo. Priežastis, kodėl pasirinkta tirti būtent gyventojų vietos jausmą, yra susijusi su pačio reiškinio prigimtimi. Tai labai kompleksiškas psichologinis procesas, apimantis žmonių įgytas, išsiugdytas vietos prasmes ir prisirišimus, todėl gali būti, kad vietos jausmo lygis priklauso tiek nuo

vietos pažinimo, tiek nuo laiko, praleisto čia. Pagrindiniai šio tyrimo uždaviniai: 1) glaustai apžvelgti miestovaizdžio identiteto ir jo dėmens – vietos jausmo reiškinių – sampratą bei tyrimų metodiką; 2) nustatyti tiek bendrai Kauno miesto, tiek atskirų jo mikrorajonų gyventojų vietos jausmą; 3) įvertinti mokslinėje literatūroje išskiriamų vietos jausmo prognozinių rodiklių įtaką; 4) išsiaiškinti, kokie veiksniai, anot pačių gyventojų, lemia jų prisirišimą prie vietos; 5) atskleisti atskirų Kauno mikrorajonų teigiamus aplinkos elementus ir neigiamus aspektus; 6) išsiaiškinti kauniečiams patraukliausius mikrorajonus ir jų patrauklumo priežastis; 7) apibendrinus gautus rezultatus, nustatyti veiksnius ir priežastis, stiprinančius vietos jausmą, o kartu ir bendrą miestovaizdžio identitetą. Tyrimo metodai apima: susijusios mokslinės literatūros apžvalgą ir analizę, pusiau struktūrinę Kauno miesto gyventojų apklausą, duomenų susistemimą, palyginimą ir apibendrinimą.

Miestovaizdžio identiteto samprata ir jos santykis su vietos jausmo reiškiniu

Mūsų siūlomas holistinio *miestovaizdžio identiteto*, kaip subjektyvaus ir objektyvaus identiteto sintezės, apibrėžimas jau leidžia numatyti nagrinėjamo reiškinių kompleksumą. Tai – tarpdalykinis klausimas, todėl nenuostabu, kad juo domisi skirtingų sričių mokslininkai, teoretikai bei praktikai, nagrinėdami jį iš šiek tiek skirtingų perspektyvų. Geografai dėmesį kreipia į kraštovaizdžio suvokimą (Norberg-Schulz 1980; Tuan 1977 ir kt.), aplinkos psichologai analizuoja vietos daromą įtaką asmenybės identitetui ir jo raidai (Proshansky 1978; Stokols, Shumaker 1981; Korpela 1989 ir kt.); socialiniai psichologai apibrėžia vietą kaip simbolį, atspindintį visuomenės identitetą (Mead 1934; Turner *et al.* 1987; Tajfel 1978 ir kt.); o architektai ir miestų planuotojai bando atrasti tas fizines aplinkos savybes, kurios konkrečią vietą daro patrauklią ir atpažįstamą (Lynch 1960; Vanagas 1996; Thwaites, Simkins 2006; Daunora *et al.* 2004; Petrušonis 2004 ir kt.). Žinoma, kad skirtingose srityse gali būti vartojamos šiek tiek skirtingos sąvokos (vietos atpažįstamumas ar skaitomumas, prisirišimas prie

vietos, prieraišumas vietai ar vietos jausmas, vietos individualumas, išskirtinumas ar vietos unikalumas ir t. t.). Tiesa, dažnai ribos tarp šių sąvokų yra neaiškios, jos turi daug bendrų bruožų ir yra lengva pasimesti tarp daugybės požiūrių, sąvokų ir apibrėžimų. Siekiant to išvengti, ankstesniame savo darbe autorės (Povilaitienė, Kamičaitytė-Virbašienė 2015) išskyrė penkis pagrindinius holistinio miestovaizdžio identiteto dėmenis, kurie atspindi dažniausiai mokslinėje literatūroje pasitaikančius požiūrius į miestovaizdžio identiteto vertinimą. Tai yra *vietos jausmas*, *vietos prasmė*, *atskiri elementai*, *elementų sistemos* ir *bendra struktūra* (žr. 1 lentelė). Kadangi šiuo straipsniu siekiama nuodugniau panagrinėti subjektyvų holistinio miestovaizdžio identiteto dėmenį, būtent į tai ir bus telkiamas dėmesys, kitas dėmas šiek tiek paliekant nuošalyje, tačiau tai jokiū būdu nereiškia, kad jos yra mažiau reikšmingos.

Vietos jausmo reiškinių teorinis pagrindas ir tyrimo metodika

Gilinantį į psichonominčius procesus ir jų analizės būdus, matyti, kad sąvokų, apibrėžiančių žmogaus ir jo fizinės aplinkos santykį, mokslinėje literatūroje vėlgį apstu: *vietos identitetas*, *priklausomybė nuo vietos*, *prisirišimas prie vietos*, *atsidavimas vietai* ir pan. Kai kurių autorių darbuose tokie jausmai kaip *prisirišimas prie vietos* yra interpretuojami kaip *vietos identiteto* komponentai (pvz., Lalli 1992), kiti autoriai, atvirkščiai, teigia, kad *vietos identitetas* yra *prisirišimo prie vietos* komponentas (pvz., Kyle *et al.* 2004), dar kiti autoriai šias ir panašias sąvokas įvardina kaip skirtingus *vietos jausmo* lygmenis (pvz., Shamai 1991). Aiškumo dėlei šiame darbe *vietos jausmas* yra pasirinktas kaip bendroji pamatinė sąvoka, apimanti visas kitas (žr. 2 lentelė).

Toliau bus trumpai aptariamoms visos *vietos jausmo* dimensijos:

1. *Neigiami jausmai* – daugumoje iš apžvelgtų studijų ši dimensija yra nevertinama. Išimtis Shamai ir Ilatov tyrimas (Shamai, Ilatov 2005). Dėmesys į nemalonius potyrius mūsų tyrime atkreipiamas dėl to, kad kai kurios

1 lentelė. Holistinio miestovaizdžio identiteto dėmenys (šaltinis: Povilaitienė, Kamičaitytė-Virbašienė 2015)
Table 1. Dimensions of the holistic cityscape identity (source: Povilaitienė, Kamičaitytė-Virbašienė 2015)

	HOLISTINIS MIESTOVAIZDŽIO IDENTITETAS				
	SUBJEKTYVUS		OBJEKTYVUS		
DĖMENYS	Vietos jausmas	Vietos prasmė	Atskiri elementai	Elementų sistemos	Bendra struktūra
		Žmonių jausmų ir emocijų tam tikrai vietai analizė	Miesto kaip teksto simbolių sistemos analizė	Išskirtinių miesto elementų analizė	Miesto kaip elementų sumos ir ryšių tarp jų analizė

2 lentelė. Vietos jausmo samprata (šaltinis: Povilaitienė, Kamičaitytė-Virbašienė 2015)

Table 2. Concept of Sense of the Place (source: Povilaitienė, Kamičaitytė-Virbašienė 2015)

		VIETOS JAUSMAS		
		<i>Žmogaus jausmų ir emocijų tam tikrai vietai analizė</i>		
DIMENSIJOS / LYGMENYS	1. NEIGIAMAI JAUSMAI	2. NEUTRALI BŪSENA	3. TEIGIAMAI JAUSMAI	
				3.1. Priklausymas vietai
				3.3. Atsidavimas vietai

vietos tikrai pažadina neigiamas emocijas ir jų igno-
ravimas gali lemti klaidingus tyrimo rezultatus.

2. *Neutrali būseną* – kai vieta nesukelia iš viso jokių jaus-
mų. Kai kurie autoriai apibrėžia šią būseną kaip „jokio
vietos jausmo neturėjimas“ (Shamai 1991; Shamai,
Ilatov 2005), kiti kaip „benamystė“ ar „nepriklausymas
vietai“ (Relph 1976).

3. *Teigiami jausmai* – šios dimensijos turinys ir hierar-
chinė struktūra varijuoja priklausomai nuo teorijos.
Skirtingi autoriai siūlo skirtingas metodologines sis-
temas, todėl kartais tas pats atributas gali turėti kitokias
reikšmes skirtinguose metodologiniuose modeliuose.
Šiame tyrime buvo pasirinktas „vietos jausmo“ modelis
(Shamai 1991), kuriame į vientisą hierarchinę sistemą
yra integruota dauguma literatūroje pasitaikančių atri-
butų, susijusių su vietos ir žmogaus santykiu:

3.1. *Priklausymas vietai* (angl. *belonging to place*) –
žemiausias teigiamų jausmų vietai lygmuo,
kuriame dar nėra labai didelio prieraišumo, bet
pradedamos kaupti žinios apie vietą, pradedama
orientuotis joje ir vystosi pirminis priklausymo
jausmas (Shamai 1991).

3.2. *Prisirišimas prie vietos* (angl. *place attach-
ment*) – yra aukštesnis teigiamų jausmų lygmuo,
nes emocijos intensyvėja ir vieta pradeda daryti
tam tikrą įtaką žmonių elgesiui. Žmonės jaučiasi
prisirišę prie vietos ir tapatinasi su vietos tikslais
(Shamai 1991). Išskiriami tokie *prisirišimo prie
vietos* komponentai:

a) *vietos identitetas* (angl. *place identity*) –
emocinis prisirišimas prie vietos (Prosh-
ansky 1978);

b) *priklausomybė nuo vietos* (angl. *place
dependence*) – funkcinis prisirišimas
(Stokols, Shumaker 1981).

3.3. *Atsidavimas vietai* (angl. *place commitment*) –
aukščiausias teigiamų jausmų vietai lygmuo.
Visapusiškas prisirišimas, išitraukimas ir daly-
vavimas įvairiose vietos veiklose ir netgi pasiau-
kojimas dėl tos vietos gerovės (Shamai 1991).

Ši hierarchinė „vietos jausmo sistema“ buvo pagrindas
sudaryti pusiau struktūrinę apklausą Kauno miesto gyve-
ntojų vietos jausmams atskleisti. Tiesa, tyrimui taikoma
metodika iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti kiek pasenusi, bet
apžvelgus vėlesnę literatūrą (Kaltenborn 1998; Hay 1998;
Jorgensen, Stedman 2001; Raymond *et al.* 2010; Lewicka
2011) matyti, kad 1991 m. Shamai pasiūlytas modelis buvo
pagrindinis lūžio taškas ir įkvėpimo šaltinis visiems vėles-
niems kiekybiniais vietos jausmo tyrimams. Nagrinėjant
vietos jausmą kaip skirtingų lygmenų konstrukta, Shamai
pasiūlyta vertinimo skalė nepraranda savo aktualumo ir
šiandien.

Visgi, kalbant apie *vietos jausmą*, būtina pasigilinti
ir į *vietą*. Tikriausiai neverta išsiplėsti ties pačiu *vietos*
apibrėžimu, nes riba tarp abstrakčios erdvės ir prasmingos
vietos geografų buvo nubrėžta jau prieš 40 metų (Relph
1976; Tuan 1974, 1977; Buttimer 1980 ir kt.). Tačiau no-
rėtume atkreipti dėmesį, kad, atliekant literatūros analizę,
buvo pastebėta, jog vietos jausmo tyrimai yra atlieka-
mi skirtingų mastelių vietose skirtingiems teritoriniams
vienetams. Pavyzdžiui, Jorgensen ir Stedman vykdydami
vietos jausmo tyrimus pasirinko smulkesnio mastelio ter-
itorijas – ežerų pakrančių *sklypus* (Jorgensen, Stedman
2001). Na o Shamai ir Ilatov, tirdami Izraelyje gimusių
žydų ir imigrantų prisirišimą prie vietos, ją išskaidė pagal
skirtingų mastelių lygmenis: *miestas, regionas, valstybė*
(Shamai, Ilatov 2005). Nagrinėdamas miesto sociologijos
klausimus Vanagas (1996) taip pat įvardino teritorinių
bendruomenių rūšis: *sociumas – makrobendruomenė, me-
zobendruomenė – kaimynija, mikrobendruomenė – namų
ūkis*. Tiesa, dauguma tyrėjų vengia vietos jausmo skirtingais
masteliais palyginimo ir orientuojasi tik į vieno ar
kito mastelio vietas. Dažniausiai tyrimuose analizuojami
vietos jausmo teritoriniai vienetai yra šie: *namai, kaimy-
nystės, miestai, regionai, šalys ir kontinentai* (Lewicka
2011).

Savo tyrime nusprendėme atlikti gyventojų vietos
jausmo analizę visam Kauno *miestui* ir atskiriems *mik-
rorajonams*, kurie, anot Vanago (1996), yra „...viena
gyvybingiausių gyvenamojo komplekso formų“. Reikia
paminėti, kad šio tyrimo atveju mikrorajono ribos nebūtinai

atitinka esamą administracinį suskirstymą, nes apklausoje buvo pateikti tik oficialūs mikrorajonų pavadinimai, tačiau gyventojai patys galėjo nuspręsti, kuriam mikrorajonui jie priskiria savo gyvenamąją vietą. Iš esmės mūsų vartojamas mikrorajono terminas gali būti suprantamas kaip kaimynystės (angl. *neighbourhood*) atitikmuo.

Šiuo tyrimu taip pat norėta nustatyti, ar egzistuoja kokie nors veiksniai, nulemiantys vieną ar kitą vietos jausmo lygį, kartu ir bendrą vietos identitetą. Todėl apklausos metu taip pat buvo renkami tokie socioekonominiai duomenys, kurie mokslinėje literatūroje nurodomi kaip galimi vietos jausmo prognoziniai rodikliai. Tai būtų:

1. *Vietoje pragyventas laikas* – apžvelgtoje literatūroje šis veiksnys laikomas vienu geriausių prognozuoti teigiamo vietos jausmo egzistavimą (Lalli 1992; Hay 1998; Brown *et al.* 2003; Shamai, Ilatov 2005; Lewicka 2010 ir kt.). Tai reiškia, kad kuo žmogus ilgiau gyvena tam tikroje vietoje, tuo labiau jis turėtų jaustis prisirišęs prie jos.
2. *Gimimo vieta* – kadangi tam tikroje vietoje pragyventas laikas turi įtakos prisirišimui prie jos, tikėtina, kad žmonės, kuriems ta vieta yra gimtoji, jaus jai stipresnius teigiamus jausmus nei atvykėliai. Dauguma tradicinių pažiūrų tyrėjų (Relph 1976; Tuan 1977; Hay 1998 ir kt.) laikėsi nuomonės, kad apskritai tik tie žmonės, kurių jau kelios kartos gyveno tam tikroje teritorijoje, arba bent jau tie, kurie pragyveno ten labai ilgą laiką, gali suvokti teritoriją visapusiškai ir patirti tikrąjį vietos jausmą.
3. *Respondento amžius* – taip pat yra svarbus veiksnys, lemiantis ne tik vietos jausmo lygį, bet ir vietos mastelį. Vaikų socializacijos procesai prasideda nuo namų, kaimynystės ir vėliau plečiasi. Tai reiškia, kad ankstyvuose gyvenimo etapuose didžiausias prisirišimas jaučiamas mažesnio mastelio artimiausios teritorijoms, vėliau jis kinta atsižvelgiant į asmens mobilumą (Mesch, Manor 1998). Žmonėms senstant, jų mobilumas vėlgi mažėja ir artimiausios teritorijos vėl tampa svarbiausios, vėl išauga kaimynysčių reikšmė (Schwirian, K. P., Schwirian, P. M. 1993)
4. *Respondento lytis* – tyrimų, kuriuose bandoma įvertinti vyrų ir moterų santykio su vieta skirtumus, rezultatai tarpusavyje skiriasi. Kai kuriose studijose nurodoma, kad lyčių skirtumai nedaro reikšmingos įtakos vietos jausmui (Brown *et al.* 2003; Lewicka 2005). Kitose teigiama, kad moteris jaučia stipresnį emocinį prisirišimą prie vietos (Hidalgo, Hernandez 2001; Mesch, Manor 1998) ir paprastai dėl savo socialinio vaidmens užmezga glaudesnius socialinius ryšius (Tartaglia 2006).

5. *Respondento išsilavinimas ir užimtumas* – dėl išsilavinimo įtakos vietos jausmui literatūroje taip pat galima rasti prieštarų nuomonių. Vieni tyrėjai (pvz., Lewicka 2005) mano, kad labiau išsilavinę žmonės yra geografiškai mobilesni, todėl jaučia mažesnį prisirišimą prie konkrečios vietos. Kiti tyrėjai (pvz., Mesch, Manor 1998) teigia, kad labiau išsilavinę žmonės kaip tik labiau didžiuojasi savo kaimynystė ir yra labiau prisirišę prie savo gyvenamosios vietos. Tiesa, neatmetama, kad tai gali būti ir aukštesnio socialinio statuso pasekmė, nes, tikėtina, kad labiau išsilavinę respondentai gyvena geresnės kokybės, prestižinėse teritorijose.

Žinoma, kad, be anksčiau išvardintų socioekonominių prognozavimo priemonių, turėtų egzistuoti ir kiti veiksniai, lemiantys gyventojų vietos jausmą. Taigi šio tyrimo metu buvo nuspręsta leisti patiems gyventojams įvertinti, kas ir kaip stipriai lemia jų prisirišimą prie gyvenamosios vietos. *Socialiniai ryšiai ir draugystės, kultūra ir gyvenimo būdas, geografinė / strateginė padėtis, fizinė aplinka, nekilnojamojo turto pardavimo ir nuomos kainos* apklausoje buvo išskirti kaip veiksniai, galintys daryti įtaką vietos jausmui, o gyventojai buvo prašomi įvertinti kiekvieną iš šių penkių aspektų atsižvelgiant į jų reikšmingumą prisirišimui prie vietos (taikyta penkiabalė skalė, kur 1 – nesvarbu, 5 – labai svarbu). Be to, respondentai turėjo galimybę papildyti atsakymą, jei, jų nuomone, būtų kitų veiksnių, kurie vienaip ar kitaip darytų įtaką prisirišimui prie vietos.

Kaip jau minėta anksčiau, šiame tyrime šiek tiek daugiau dėmesio skiriama mikrorajono (kaimynystės) lygmeniui, nes literatūroje gausu nuorodų, jog žmonės išlaiko stipresnį vietos jausmą būtent savo kaimynystėms, nes jie patiria, naudoja jos erdves kiekvieną dieną, o viso miesto jausmas yra tolesnė ir labiau suskaidyta idėja (Lynch 1960; Thwaites, Simkins 2006). Tai veikiausiai paaiškina ir Lewickos apžvalgoje pateikiamus duomenis, kad apie 75 % visų tyrimų, susijusių su prierašumu prie vietos, būtent ir nagrinėjamas prisirišimas prie kaimynystės (Lewicka 2011). Taigi šio tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti, kas gyventojams mikrorajono aplinkoje sukelia teigiamas ir neigiamas emocijas, nes, Vanago (1996) teigimu, labiausiai vertinami ir peiktini atskirų miesto dalių bruožai išryškina žmonių identifikacijos su gyvenamąja vieta priežastis. Atvirais klausimais respondentų buvo prašoma įvardinti, kokie kaimynystės fizinės aplinkos elementai jiems yra svarbiausi, taip pat – kas jiems nepatinka. Norint išsiaiškinti, kas visgi traukia į vieną ar kitą teritoriją net ten negyvenančius žmones, gyventojams taip pat buvo užduotas klausimas apie mikrorajonų traukos

funkcijas. Be to, turint omenyje, kad galbūt ne visi respondentai turi galimybę pasirinkti gyvenamąją vietą ir galbūt dabartinė gyvenamoji vieta nėra artima širdžiai, buvo užduotas klausimas, kuris Kauno mikrorajonas jiems būtų patraukliausias.

Tyrimo rezultatai

Atvejo studijai buvo pasirinktas Kaunas, kuris yra antrasis pagal dydį miestas Lietuvoje, svarbus kultūros, technologijos, mokslo ir pramonės centras, taigi identiteto klausimai čia itin svarbūs. Kauno pasirinkimas tyrimui taip pat grindžiamas tuo, kad jo miestovaizdyje gana aiškiai atsispindi penki skirtingi istoriniai laikotarpiai: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (XIII a.–1795 m.), carizmo (1795–1918 m.), tarpukario Nepriklausomos Lietuvos (1918–1940 m.), sovietinių metų (1940–1990 m.) ir laikotarpis atkūrus Nepriklausomybę (po 1990 m.) (Kauno miesto bendrasis planas 2011). Šis urbanistinio audinio turtingumas ir kompleksiskumas itin aktualus norint atlikti vietos jausmo analizę.

Tyrimui buvo parengta internetinė apklausa www.manoapklausa.lt svetainėje, tačiau respondentų buvo ieškoma ne tik virtualiojoje erdvėje platinant apklausos nuorodą socialiniuose tinkluose ar el. paštu, bet ir gyvai bendraujant su Kauno miesto gyventojais.

Bendrieji duomenys

Tyrimo metu buvo apklausti 175 respondentai, gyvenantys Kauno mieste. Dauguma apklausos dalyvių buvo moterys (71 %). 74 % visų respondentų atstovavo 26–40 metų amžiaus grupei, 19 % – 18–25 metų amžiaus grupei, 6 % – respondentų buvo vyresni nei 40 metų ir tik 1 % nepilnamečiai, todėl atliekant tyrimus ateityje reikėtų didesnę dėmesį skirti vaikams, jaunimui ir vyresnio amžiaus žmonėms, nes, anot literatūros, būtent šioms amžiaus grupėms būdinga skirtinga prisirišimo prie vietos dinamika.

Apklaustųjų pasiskirstymas pagal išsilavinimą: 3 % apklaustųjų teigė įgiję vidurinį išsilavinimą, 5 % aukštąjį (neuniversitetinį) ir 92 % aukštąjį (universitetinį) išsilavinimą. Respondentų užimtumas: 51 % yra dirbantys, 32 % ir dirba, ir studijuoja, 13 % studentai, 2 % motinystės atostogose, likusius 2 % sudaro moksleiviai, pensininkai ir bedarbiai.

Daugiau nei pusei (59 %) apklaustųjų Kaunas yra gimtasis miestas. Visų respondentų vidutinė pragyvento Kaune laiko trukmė yra 21 metai (reikšmių intervalas svyruoja nuo 1 metų iki 67 metų), o savo mikrorajonuose

respondentai vidutiniškai teigė pragyvenę apie 11 metų (reikšmių intervalas svyruoja nuo 1 mėnesio iki 36 metų).

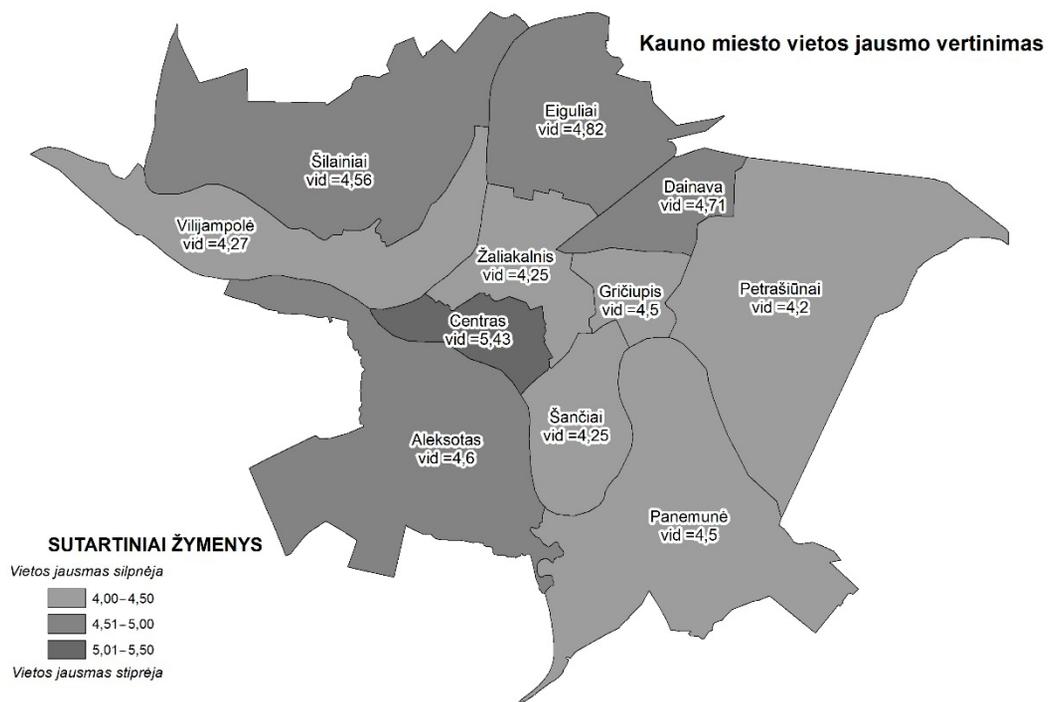
Vietos jausmo Kauno miestui ir atskiriems jo mikrorajonams vertinimas

Kaip jau minėta anksčiau, gyventojų buvo prašoma įvertinti vietos jausmą tiek bendrai Kauno miestui, tiek jų gyvenamajam mikrorajonui. Remiantis Vietos jausmo skale (Shamai 1991) buvo suformuluoti ir apklausoje pateikti 9 teiginiai, kurie kinta nuo mažiausio vietos jausmo lygmens („aš nenoriu čia gyventi“ – 1 balas) iki aukščiausio („aš pasiruošęs (-usi) atsisakyti net dalies asmeninių privilegijų, jei to reikėtų šio miesto / mikrorajono gerovei“ – 9 balai). Respondentų buvo prašoma pasirinkti vieną teiginį, geriausiai atspindintį jų jausmus.

Kalbėdami apie Kauno miestą dauguma respondentų teigė, kad jie yra *emociškai prisirišę prie Kauno miesto* (42 %), *visada jautė ir jaučia, kad priklauso šiam miestui* (24 %). Ir nors 13 % teigė, kad *nejaučia šiam miestui nieko išskirtinio*, situacija lyginant su jausmais mikrorajonui nėra tokia nepalanki, nes dauguma (net 35 %) apklaustųjų *nejaučia nieko išskirtinio savo mikrorajonui* (35 %), tik ketvirtadalis (25 %) apklaustųjų yra *emociškai prisirišę prie mikrorajono* ir tik 13 % *visada jautė ir jaučia, kad priklauso savo mikrorajonui* (13 %).

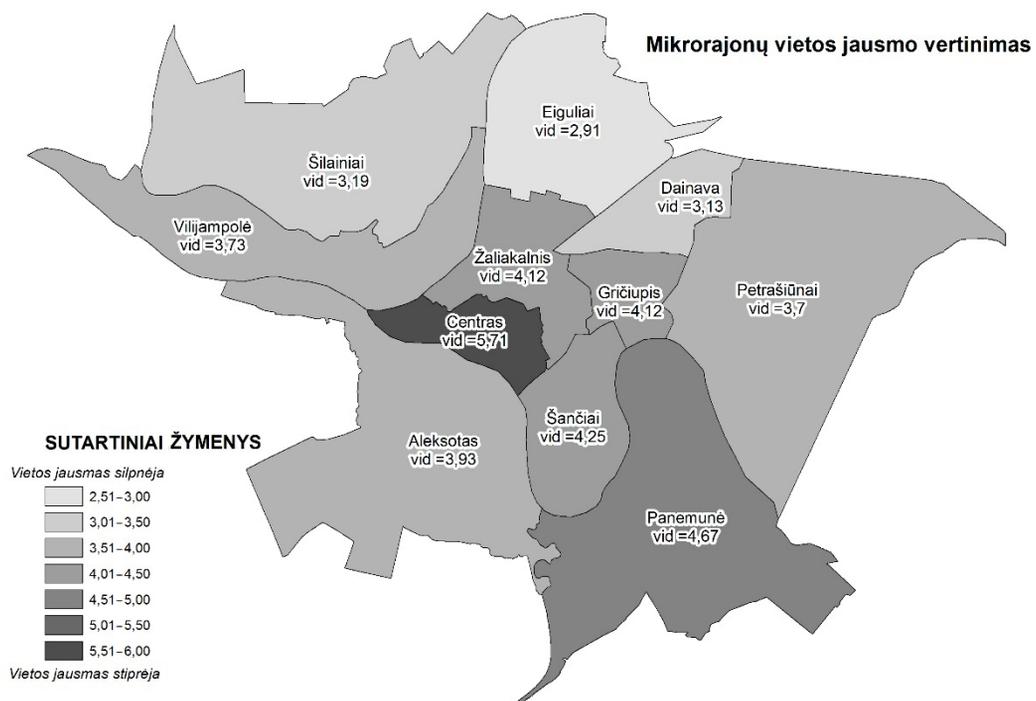
Taigi, rezultatai atskleidžia, kad gyventojai yra labiau prisirišę bendrai prie Kauno miesto nei prie savo kaimynsčių, mikrorajonų (žr. 3 lentelė, 1 pav. ir 2 pav.). Tai galima paaiškinti tuo, kad Kaunas – palyginti nedidelis miestas, turintis pakankamai gerą susisiekimo sistemą, todėl gyventojai dažniausiai nesureikšmina, kad jiems svarbios, patrauklios, mėgstamos vietos nėra jų gyvenamojoje aplinkoje. Tiesa, buvo pastebėta, kad urbanistiniu kultūrinio požiūriu vertingų teritorijų (Centras, Žaliakalnis, Panemunė, Vilijampolė, Šančiai) gyventojai jaučia žymiai didesnę vietos prisirišimą nei gyvenantys sovietiniais metais (1940–1990) statytuose gyvenamuosiuose kvartaluose (Dainava, Eiguliai, Šilainiai). Svarbu atkreipti dėmesį, kad čia ir toliau tyrime respondentų buvo prašoma įvertinti, kokius jausmus jiems kelia atskiri mikrorajonai / kaimynystės, o seniūnijų lygmuo atsiranda tik apibendrinant rezultatus.

Apklauskos rezultatai taip pat atskleidė, kad egzistuoja silpnas teigiamas tiesinis ryšys tarp gyventojų *Kauno miesto vietos jausmo vertinimo* ir *mikrorajono vietos jausmo vertinimo* (Pirsono (Pearson) koreliacijos koeficientas $\rho = 0,4$). Tai reiškia, kad gyventojai, kurie puoselėja stipresnius teigiamus jausmus bendrai Kauno miestui, tikėtina, bus labiau prisirišę ir prie savo mikrorajono ar kaimynystės, ir atvirkščiai.

1 pav. Gyventojų Kauno miesto vietos jausmo vertinimo žemėlapis (pateikiami reikšmių vidurkiai) (šaltinis: sudaryta autorių)

Fig. 1. Map reflecting residents' assessment of Sense of the Place for Kaunas city (the average values are indicated) (source: prepared by authors)

2 pav. Gyventojų mikrorajonų vietos jausmo vertinimo žemėlapis (pateikiami reikšmių vidurkiai) (šaltinis: sudaryta autorių)

Fig. 2. Map reflecting residents' assessment of Sense of the Place for different neighbourhoods (the average values are indicated) (source: prepared by authors)

3 lentelė. Apibendrinti Kauno miesto ir jo seniūnijų vietos jausmo vertinimo rezultatai (šaltinis: sudaryta autorių)

Table 3. Results of Sense of the Place assessment summarized for the Kaunas city and for its elderships (source: compiled by authors)

	Kauno miesto vietos jausmo vertinimas	Mikrorajonų vietos jausmo vertinimas	Mikrorajonų vietos jausmo vertinimo rezultatai pagal atskiras seniūnijas										
			Aleksotas	Centras	Dainava	Eiguliai	Gričiupis	Panemunė	Petrašiūnai	Šančiai	Šilainiai	Vilijampolė	Žaliakalnis
Vertinimo vidurkis	4,57	3,69	3,93	5,69	3,09	2,95	4,13	4,67	3,7	4,25	3,19	3,75	4,06
Standartinis nuokrypis (σ)	1,64	1,84	1,98	1,55	1,64	1,25	1,96	1,51	2,79	0,89	1,64	1,86	1,95
Mediana	5	4	4	5	2	2	4,5	5	2	4,5	3	4,5	5

Vietos jausmo prognozinių rodiklių vertinimas

Ne visi iš analizuotoje literatūroje minimų vietos jausmo prognozinių rodiklių pasiteisino atliekant šį tyrimą. Pavyzdžiui, šios apklausos rezultatai nepatvirtino hipotetinio teiginio, kad tam tikroje vietoje *pragyventas laikas* lemia didesnę prisirišimą prie tos vietos. *Kauno mieste pragyvento laiko* ir *Kauno miesto vietos jausmo vertinimo* Pirsono koreliacijos koeficientas labai silpnas ($\rho = 0,1$), dar silpnesnis yra tiesinis ryšys tarp *mikrorajonuose pragyvento laiko* ir *mikrorajonų vietos jausmo vertinimo* ($\rho = 0,09$). Taip gali nutikti dėl to, kad bėgant laikui nuodugniau susipažįstama net tik su vietos teikiama privalumais, bet ir su jos trūkumais (o vėliau matysime, kad, pasak gyventojų, pastarųjų Kaune tikrai netrūksta). Mažą įtaką vertinant vietos jausmą turėjo ir respondentų *gimimo vieta*. Čia ir toliau palyginti pateikiami vertinimo vidurkiai ir standartinio nuokrypio σ reikšmės, kurios leidžia įvertinti, ar gauti duomenys yra susitelkę apie vieną vertę, ar yra labai išsisklaidę. Matyti, kad vos kiek geresnis Kauno miesto vietos jausmo vertinimas buvo tų respondentų, kuriems Kaunas yra gimtasis miestas (= 4,7; $\sigma = 1,65$), tačiau labai artimos vietos jausmo vertinimo reikšmės buvo ir atvykusiųjų gyventi į Kauną iš kitur (= 4,4; $\sigma = 1,62$). Kalbant apie mikrorajonų vietos jausmo vertinimą, rezultatai labai panašūs: gimusių Kaune vertinimo vidurkis = 3,8; $\sigma = 1,84$, o gimusių kitur vertinimo vidurkis = 3,5; $\sigma = 1,84$. Taigi, nepasitvirtino ir teiginys, kad gimtojo miesto gyventojai puoselėja stipresnius jausmus aplinkai, kurioje yra nuo vaikystės, lyginant su tais, kurie

čia atvyko gyventi vėliau. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad žmonės, atvykę gyventi į Kauną iš kitur, iš anksto sąmoningai pasirinko gyventi šiame mieste. Šis miestas veikiausiai atrodė (-o) vienu ar kitu aspektu patrauklus, atitiko jų norus bei poreikius (daugiau galimybių, daugiau bendraminčių ir pan.), todėl ir jų vietos jausmo vertinimas yra gana aukštas. Kalbant apie *respondentų amžiaus* įtaką vietos jausmui labai reikšmingų skirtumų taip pat nepastebėta (žr. 4 lentelė), išskyrus vaikų ir jaunimo amžiaus grupę (0–17 metų). Tačiau šiame tyrime, deja, buvo apklausta per mažai šio amžiaus grupės respondentų, tad reiktų susilaikyti nuo skubotų išvadų ir, kaip jau minėta anksčiau, ateityje atliekant vietos jausmo tyrimus skirti didesnę dėmesį ne tik vaikams ir jaunimui, bet ir brandaus amžiaus gyventojams.

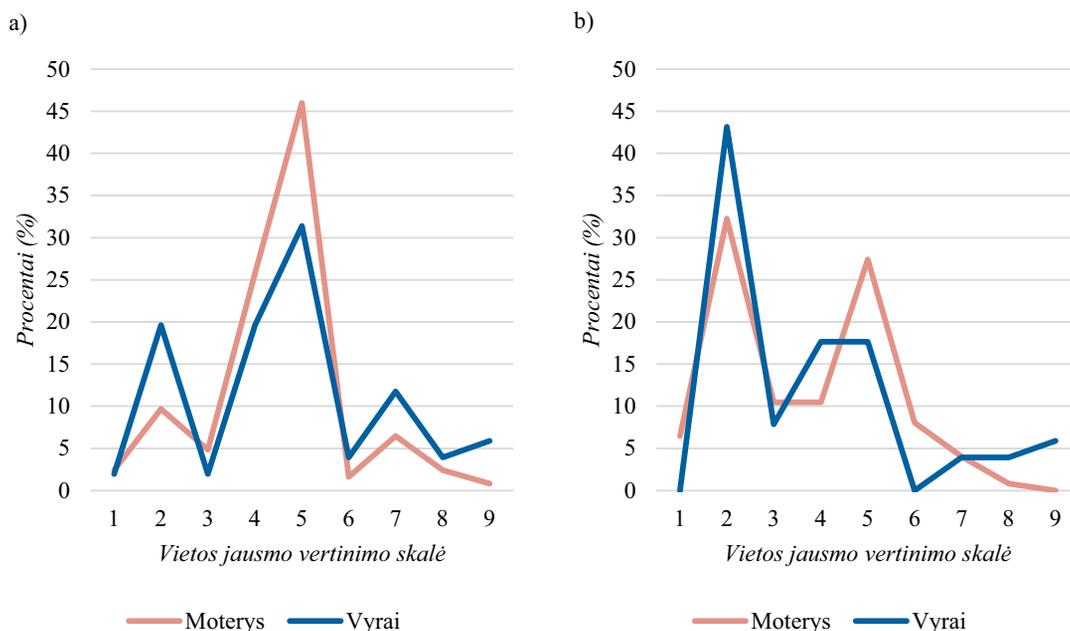
Respondentų lytis taip pat nelėmė ryškių vietos jausmo vertinimo skirtumų. Vyrų vietos jausmo vertinimų vidurkis tik šiek tiek aukštesnis (Kauno miesto – 4,73; mikrorajono – 3,8) nei moterų (Kauno miesto – 4,51; mikrorajono – 3,65), o ir balų pasiskirstymas nedaug skiriasi (žr. 3 pav.).

Įdomumo dėlei paanalizavome socioekonominius rodiklius tų respondentų, kurie skyrė Kauno miestui aukščiausią (9 balai – „aš pasiruošęs (-usi) atsisakyti net dalies asmeninių privilegijų, jei to reiktų šio miesto gerovei“) ir žemiausią (1 balas – „aš nenoriu čia gyventi“) vietos jausmo vertinimo balus. Žinoma, tokių respondentų buvo nedaug, visgi mažiausius balus dažniausiai skyrė Kaune gimusios ir apie 30 metų sulaukusios moterys (jos prastai vertino ir savo mikrorajonus), o aukščiausi balai buvo skirti taip pat

4 lentelė. Vietos jausmo vertinimo rezultatai išskirstyti pagal skirtingas amžiaus grupes (* – per maža respondentų imtis) (šaltinis: sudaryta autorių)

Table 4. Results of Sense of the Place assessment sorted by the age groups (* – the sample is too small) (source: compiled by authors)

Amžiaus grupė	0–17*	18–25	26–40	daugiau kaip 40
Kauno miesto vietos jausmo vertinimo vidurkis	2	= 4,59 ($\sigma = 1,6$)	= 4,57 ($\sigma = 1,7$)	= 4,73 ($\sigma = 1,3$)
Mikrorajono vietos jausmo vertinimo vidurkis	1	3,9 ($\sigma = 2,0$)	3,65 ($\sigma = 1,8$)	3,64 ($\sigma = 1,9$)

3 pav. Vietos jausmo vertinimas, atsižvelgiant į respondento lytį: a) Kauno miesto; b) mikrorajonų (šaltinis: parengta autorių)
 Fig. 3. Assessment of Sense of the Place, considering the gender of respondents: a) for Kaunas city; b) for neighbourhoods (source: prepared by authors)

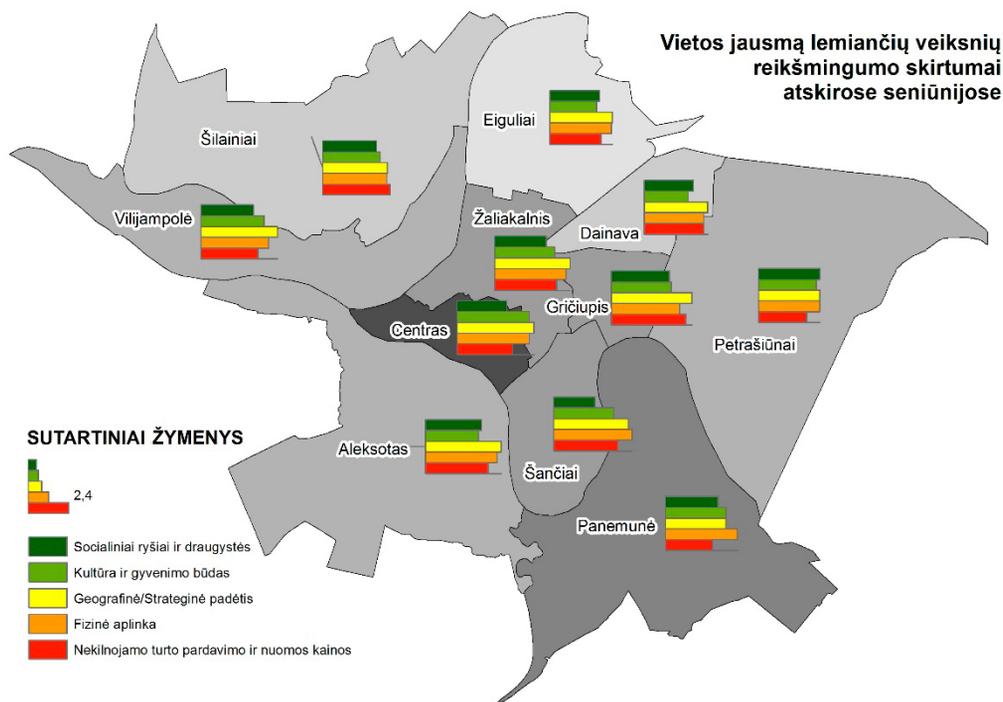
4 pav. Veiksnių, darančių įtaką mikrorajono vietos jausmui, apibendrintas reikšmingumo vertinimas (verčių vidurkiai) (šaltinis: parengta autorių)
 Fig. 4. Average ranking values of the significance of aspects, influencing the Sense of the Place in the neighbourhoods (source: prepared by authors)

Kaune gimusių, taip pat apie 30 metų sulaukusių respondentų, bet šį kartą vyrų (beje, jie žymiai geriau vertino ir savo mikrorajonus). Šis faktas gal ir neturėtų stebinti, nes literatūroje teigiama, kad apskritai vyrai labiau nei moterys yra linkę būti nacionalistais (Bonaiuto *et al.* 1996).

Veiksniai, lemiantys gyventojų prisirišimą prie vietos

Apklausoje metu respondentų buvo prašoma įvertinti veiksnius, darančius įtaką gyventojų vietos jausmui. Vertinti naudota penkiabalė Likerto skalė, kur 5 reiškia *labai svarbu*, o 1 – *nesvarbu*. Dauguma respondentų kaip svarbiausią prisirišimą prie vietos lemiantį veiksnių išskyrė *geografinę /*

strateginę padėtį ($= 4,17$; $\sigma = 1,03$). *Fizinė aplinka* (turint omenyje ne tik kokybę, bet ir estetiką, aplinkos grožį) taip pat buvo vertinama gana aukštais balais ($= 3,97$; $\sigma = 1,13$), ir į tai mums, architektams, miestų planuotojams, reikėtų atkreipti ypatingą dėmesį. Kitas pagal reikšmingumą veiksnys buvo *nekilnojamojo turto pardavimo ir nuomos kainos* ($= 3,57$; $\sigma = 1,23$). Respondentai nesureikšmino *kultūrinės aplinkos svarbos* ($= 3,33$; $\sigma = 1,24$) bei *socialinių ryšių ir draugysčių* ($= 3,13$; $\sigma = 1,34$), kurios buvo įvertintos kaip mažiausiai reikšmingas veiksnys (žr. 4 pav.). Tiesa, rezultatai šiek tiek kito priklausomai nuo teritorijų: veiksnių reikšmingumo skirtumai atskirose seniūnijose atvaizduoti

5 pav. Vietos jausmą lemiančių veiksnių reikšmingumo skirtumai atskirose seniūnijose (šaltinis: sudaryta autorių)

Fig. 5. Differences of the aspects, influencing the Sense of the Place, among different elderships (source: prepared by authors)

5 pav. Kalbant apie *pragyvento laiko trukmės* įtaką skirtingų *veiksnių prioriteto kaitai*, reikšmingų sąryšių nepastebėta. Be to, respondentai turėjo galimybę įvardinti ir kitus, jų nuomone, svarbius, bet apklausoje nepaminėtus veiksnius. Apibendrinus rezultatus, išryškėjo, kad gyventojams taip pat svarbūs veiksniai yra *saugumas* (nusikaltimų lygis, socialinis kontingentas), *aparnavimo infrastruktūros lygis* (įstaigų tinklas, susisiekimo sistema, komunikacijos), *ekologija* (aplinkosauginiai veiksniai, oro užterštumas, triukšmo lygis), *nuosavybė* (nuosavo nekilnojamojo turto turėjimas), *praeities ryšys* (nostalgija, pripratimas, prisiminimai, sentimentai) ir *ateities perspektyvos* (tolesnis teritorijos vystymas). Dalis apklaustųjų taip išskaidė *fizinės aplinkos* veiksnį: į *gamtinius* (žaluma, žaliosios erdvės) ir *žmogaus sukurtus* elementus (architektūra).

Teigiami aplinkos elementai ir neigiami aspektai atskiruose Kauno mikrorajonuose

Kadangi šiuo tyrimu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, kas vienos ar kitos Kauno dalies gyventojams jų mikrorajono aplinkoje sukelia teigiamas ir neigiamas emocijas, apklausoje buvo užduota pora atvirų klausimų apie tai: *1 – įvardinti tris svarbiausius mikrorajono fizinės aplinkos elementus; 2 – nurodyti, jei yra kas nors, kas gyventojams nepatinka* jų mikrorajone. Buvo atliekama gautų duomenų turinio analizė

grupuojant reikšminius atsakymų žodžius pagal atsirandančias temas. Atlikus bendrą visų duomenų analizę, buvo išskirtos šios fizinės aplinkos elementų temos: *žaliosios erdvės* (parkai, miškai, žalieji skverai ir pan.), *viešosios erdvės* (aikštės, pėsčiųjų gatvės, skverai ir pan.), *vandens telkiniai* (upės, ežerai, marios ir kt.), *susisiekimo infrastruktūra* (viešojo ir privataus transporto segmentai), *prekybos įstaigos* (parduotuvės, prekybų centrai, turgūs ir pan.), *socialinės infrastruktūros įstaigos* (sveikatos priežiūros įstaigos, švietimo įstaigos, gaisrinės saugos ir pan.), *maitinimo įstaigos* (restoranai, kavinės, barai ir pan.), *architektūros kompleksai* (pavieniai išskirtiniai architektūros statiniai, paveldo objektai). 5 lentelėje pateikiami apibendrinti duomenys, kaip kinta šių temų reikšmingumas atskirose seniūnijose. Santykiniai paminėjimo dažniai buvo skaičiuoti seniūnijose, o mažesnių paminėjimo reikšmių galėjo atsirasti dėl didesnės funkcijų įvairovės (žr. Centro seniūnijos atvejį). Nagrinėjant neigiamus mikrorajonų aspektus bendrai Kauno miesto atžvilgiu, matyti, kad gyventojai dažniausiai skundėsi nepakankamai išvysta viešojo susisiekimo sistema, prastu gatvių ir kiemų apšvietimu, apleista, neprižiūrima aplinka, bet netrūko nusiskundimų ir dėl socialinio mikrorajonų konteksto (vienur kaimynai nepakankamai bendruomeniški, kitur gausu asocialių gyventojų arba benamių). Mikrorajonų gyventojų įvardinti trūkumai, sugrupuoti pagal atskiras Kauno seniūnijas, pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė. Svarbiausi fizinės aplinkos elementai ir neigiami mikrorajonų aspektai, sugrupuoti pagal seniūnijas

(šaltinis: sudaryta autorių)

Table 5. The most important elements of physical environment and negative aspects of neighbourhoods sorted by elderships
(source: compiled by authors)

Seniūnijos	Svarbiausi fizinės aplinkos elementai ir santykiniai jų paminėjimo dažniai	Neigiami aspektai
Aleksoto	1. Prekybos įstaigos 0,28 2. Žaliosios erdvės 0,19 3. Susisiekimo infrastruktūra 0,19	nepakankamai išvystyta viešojo susisiekimo sistema (ypač savaitgaliais ir naktimis), trūksta kultūros / pramogų įstaigų, netvarkingos pramoninės teritorijos ir šalutinės gatvės, kai kurios gatvės dar neasfaltuotos, vietomis nesaugu, norėtusi gražesnės, labiau sutvarkytos aplinkos
Centro	1. Viešosios erdvės 0,18 2. Žaliosios erdvės 0,16 3. Prekybos įstaigos 0,14	didesnis užterštumo, triukšmo lygis, automobilių stovėjimo vietų trūkumas, bendruomenių nebuvimas (apatiški gyventojai, kaimynai), nesutvarkytos viešosios erdvės, kai kurios vietos nesaugios, neapšviestos, apleisti pastatai gadina estetinį vaizdą, gatvėse yra asocialių žmonių
Dainavos	1. Žaliosios erdvės 0,32 2. Prekybos įstaigos 0,27 3. Susisiekimo infrastruktūra 0,16	pilki, negražūs, netvarkomi daugiabučiai, monotoniška aplinka, aukštas nusikalstamumo lygis, trūksta apšvietimo ir įrengtų žaliųjų erdvių, prastas gyventojų kontingentas, jų nenoras prisidėti prie bendros aplinkos tvarkymo, taip pat trūksta kultūros įstaigų ir renginių
Eigulių	1. Prekybos įstaigos 0,35 2. Žaliosios erdvės 0,27 3. Socialinės infrastruktūros įstaigos 0,15	prastas susisiekimas viešuoju transportu, sustabarėjęs gyventojų požiūris ir mentalitetas, daug benamių ir asocialių žmonių, trūksta automobilių stovėjimo vietų ir vaikų žaidimo aikštelių, nesutvarkyti, nešvarūs, neapšviesti, neestetiški kiemai, aukštas nusikalstamumas
Gričiupio	1. Socialinės infrastruktūros įstaigos 0,33 2. Žaliosios erdvės 0,30 3. Prekybos įstaigos 0,22	nepakankamai automobilių stovėjimo vietų, prastos fizinės būklės gatvių ir šaligatvių danga
Panemunės	1. Žaliosios erdvės 0,29 2. Socialinės infrastruktūros įstaigos 0,24 3. Prekybos įstaigos 0,18	toli iki miesto centro, trūksta infrastruktūros (ypač rekreacinės: dviračių, pėsčiųjų takai, vaikų žaidimo aikštelės), prastas susisiekimas viešuoju transportu, yra apleistų teritorijų bei pastatų, chaosas vidinėse kvartalų dalyse, chaotiškas užstatymas
Petrašiūnų	1. Vandens telkiniai 0,27 2. Žaliosios erdvės 0,23 3. Architektūros kompleksai 0,23	prastas susisiekimas su centru, asocialūs asmenys, nusikalstamumas, apleistos gamyklų teritorijos, didesnis užterštumas, išlieka pramoninio mikrorajono statusas, didelis automobilių srautas, kamščiai ties Amalių pervažą
Šančių	1. Žaliosios erdvės 0,38 2. Socialinės infrastruktūros įstaigos 0,15 3. Vandens telkiniai 0,12	neišvystytas viešasis transportas, vietomis chaotiškas užstatymas, kai kada prastas kontingentas, kaimynai, stokojantys socialinių įgūdžių ir kultūros, padidėjęs užterštumas dėl šildymosi kietuoju kuru, saugumo trūkumas, prastas apšviestumas
Šilainių	1. Socialinės infrastruktūros įstaigos 0,38 2. Prekybos įstaigos 0,28 3. Žaliosios erdvės 0,13	pilki, nykūs, negražūs daugiabučiai, nesutvarkyta aplinka, nebendruomeniški kaimynai, mažai žalumos, ne visur važiuoja viešasis transportas, automobilių stovėjimo vietų stygius, rekreacinės infrastruktūros trūkumas, oro tarša dėl kietojo kuro deginimo, nusikalstamumas
Vilijampolės	1. Žaliosios erdvės 0,31 2. Susisiekimo infrastruktūra 0,17 3. Vandens telkiniai 0,17	skurdi, nesutvarkyta fizinė aplinka, asocialūs socialinio būsto gyventojai, keliantys grėsmę kitiems aplinkiniams, likusi prasta mikrorajono reputacija, apšvietimo trūkumas, nesaugumo jausmas, nemaža apleistų pastatų, keblus susisiekimas viešuoju transportu
Žaliakalnio	1. Žaliosios erdvės 0,30 2. Socialinės infrastruktūros įstaigos 0,17 3. Prekybos įstaigos 0,15	automobilių stovėjimo vietų stygius, prastas apšvietimas, netrūksta senų, apleistų pastatų, nepakankamas aplinkos tvarkymas, neturintys kur prisiglausti benamiai, sukeliantys nesaugumo jausmą, trūksta šunų vedžiojimo vietų, bendrabučiai ir jų gyventojai, gadinantys bendrą situaciją

Patys patraukliausi mikrorajonai Kauno mieste

Dar vienas atviras apklausos klausimas buvo, koks Kauno mikrorajonas atrodo patraukliausias ir kodėl. Suskaičiavus dažniausiai pasitaikiusius atsakymų variantus, Žaliakalnis tapo neabejotinai lyderiu (žr. 6 lentelė). Bene pagrindinė tokio pasirinkimo priežastis – idealus balansas tarp intensyvaus miesto ir ramaus istorinio priemiesčio gyvenimo. Žinoma, savita istorija, kultūrinė terpė, prestižinis rajono statusas taip pat svarūs veiksniai. Antroje vietoje liko centrinė miesto dalis (žr. 6 lentelė). Tiesa, iš 57 respondentų 27 pasirinko būtent Senamiestį, 7 – Naujamiestį, o likę tiesiog Centrą. Centras respondentams pasirodė žavus savo savita aura, bohema, kultūriniu miesto gyvenimu ir nuolatiniu šurmuliu. Įdomu tai, kad Dainava ir Šilainiai taip pat užėmė gana aukštas pozicijas (žr. 6 lentelė). Tačiau jei Žaliakalnis ir Centras buvo įvardinti kaip kultūros židiniai, tai sovietiniais metais pastatyti Dainavos (1963 m. statybos pradžia) ir Šilainių (1980 m. pradžia) mikrorajonai visų

pirma yra patrauklūs dėl ekonominių priežasčių (palyginti nedidelė būstų kaina), dėl socialinės infrastruktūros objektų gausos (švietimo, sveikatos įstaigos ir pan.) ir dėl palyginti gerai išvystytos viešojo susisiekimo sistemos. Galima pastebėti, kad kiti Kauno miesto rajonai, kurie pakliuvo į patraukliausių sąrašą, pasižymi žalumos gausa, yra palyginti netoli nuo miesto centro, taip pat daugumoje rajonų vyrauja mažaaukščių individualių namų užstatymas.

Apibendrinant galima teigti, kad Kauno miesto gyventojams centrinės, istorinės miesto teritorijos atrodo patraukliausios, tačiau (didelė tikimybė, kad dėl ribotų finansinių galimybių) jie yra linkę rinktis ir kitas, mažiau prestižines teritorijas (svarbu, kad jose būtų užtikrintas geras susisiekimas ir netrūktų pačių būtiniausių aptarnavimo įstaigų). Taip pat pastebima, kad didelė dalis kauniečių nėra „tikri didelio miesto gyventojai“ ir turintys galimybę, pirmenybę visgi teikia ne butams, o individualiems namams arba bent kotedžams.

6 lentelė. Pačių patraukliausių Kauno miesto mikrorajonų dešimtukas, sudarytas remiantis gyventojų nuomone (šaltinis: sudaryta autorių)

Table 6. Top 10 most preferred neighbourhoods in Kaunas based on the opinion of residents (source: compiled by authors)

Eil. nr.	Mikrorajonas	Paminėjimo dažnis	Santykinis dažnis	Dažniausiai įvardintos priežastys
1	Žaliakalnis	70	0,32	patogi geografinė padėtis, netoli centro, geras pasiekiamumas pėsčiomis, žaluma, Ažuolyno parkas, tarpukario architektūra, jauku, ramu, gražu, tvarkinga, saugu, savita, gera aura, pasižymi savita istorija ir kultūra, balansas tarp privatumo ir atviro miesto gyvenimo, prestižas
2	Centras <i>Senamiestis</i> <i>Naujamiestis</i>	57 27 7	0,26 0,12 0,03	kultūra, miesto gyvenimas, šurmuly, įvykių centras, miesto širdis, veiksmas, renginiai, pramogos, sutvarkyta fizinė aplinka, architektūra, istorija, savitumas, dvasia, jaukumas, bohema, žalumas, upės, malonūs, kultūringesni gyventojai, įvairių įstaigų gausa, funkcionalumas
3	Dainava	14	0,06	geras susisiekimas, ekonomiškai būstas (nebrangu, gera kaina), ramu, saugu, netoli švietimo įstaigos
4	Šilainiai	12	0,05	gyvenamasis miegamasis rajonas, ramu, netriukšminga, žaluma, pakankamai automobilių stovėjimo vietų, greta būtiniausių įstaigų, geras susisiekimas
5	Aleksotas	9	0,04	beveik miesto centras, žalia, gražus vaizdas į upę
6	Panemunė	8	0,04	ramu, rekreacinės zonos, gamta, žaluma, Nemunas, šilas
7	Freda	5	0,02	ramu kaip užmiesty, bet beveik miesto centras, žalia, atgyjanti kaimynystės bendruomenė
	Lampėdžiai			mažos bendruomenės, visi vieni kitus pažįsta, ramu, rekreacinės zonos, žaluma
	Romainiai			jaunesnės bendruomenės, naujų namų / kotedžų pasirinkimo galimybė
	Eiguliai			švariausias geriamas vanduo, saugu, geras susisiekimas, žaluma, įstaigų gausa
	Kauno raj.			ramu, patrauklu, privatumas, nuosavas kiemas, mažiau triukšmo, užterštumo
8	Gričiupis	4	0,02	žaluma, strateginė vieta, įstaigų gausa, paklausu būsto nuomos rinka
9	Šančiai	4	0,02	geras susisiekimas su centru, gražėja, atsigavę, besitvarkantys gyventojai, gamta, žaluma
	<i>A. Šančiai</i> <i>Ž. Šančiai</i>	1 1	0,005 0,005	
10	Vičiūnai	3	0,01	gamtinė aplinka, mažas gyventojų tankis, ramybė, netoli centras

Išvados

1. Miestovaizdžio identitetas apibrėžiamas kaip subjektyvaus ir objektyvaus identiteto sintezė. *Vietos jausmas, vietos prasmė, atskiri elementai, elementų sistemos ir bendra struktūra* išskiriami kaip holistinio miestovaizdžio identiteto dėmenys, todėl kiekvieno jų atskirai ir visų šių dėmenų integruotai analizei turi būti skiriama pakankamai dėmesio.
2. Vietos jausmo reiškinio tyrimai – tai žmogaus jausmų ir emocijų tam tikrai vietai analizė. Vieta gali sukelti tiek neigiamas, tiek teigiamas emocijas arba jų nesukelti visai. Norint nustatyti vietos jausmo lygį konkrečiais atvejais taikomos sociologinės apklausos (interviu, pusiau struktūrinės apklausos arba anketos).
3. Atlikus vietos jausmo reiškinio tyrimus Kaune, nustatyta, kad kauniečiai yra labiau prisirišę bendrai prie miesto nei prie savo mikrorajonų. Tokių rezultatų nulemti galėjo gana mažas miesto dydis ir galimybė pakankamai lengvai pasiekti bet kurią Kauno miesto dalį. Tiesa, buvo pastebėta, kad urbanistiniu kultūriniu požiūriu vertingų teritorijų gyventojai jaučia žymiai didesnę vietos prisirišimą nei gyvenantys sovietiniais metais (1940–1990) statytuose gyvenamuosiuose kvartaluose.
4. Dauguma iš analizuotoje literatūroje minimų vietos jausmo socioekonominių rodiklių (*vietoje pragyventas laikas, gimimo vieta, respondento amžius, respondento lytis ar išsilavinimas*) nepasiteisino arba tik iš dalies pasiteisino atliekant šį tyrimą. Tai reiškia, kad egzistuoja kiti, svaresni veiksniai, lemiantys vieną ar kitą vietos jausmo lygį. Kauno miesto gyventojų teigimu, pagrindiniai veiksniai, lemiantys jų prisirišimą prie vietos, yra *strateginė / geografinė padėtis, fizinė aplinka* bei *nekilnojamojo turto kainos, o kultūrinė aplinka ir socialiniai ryšiai* nėra tokie reikšmingi. Ateities tyrimuose taip pat reikėtų įvertinti tokių veiksmų kaip *saugumas, aptarnavimo infrastruktūros lygis, ekologija, nuosavybės turėjimas, praeities ryšiai* ir *ateities perspektyvos* reikšmę vertinant vietos jausmą.
5. Norint stiprinti vietos jausmą ir kartu puoselėti bendrą miestovaizdžio identitetą, reikia atkreipti dėmesį į tuos fizinės aplinkos elementus, kurie yra svarbūs gyventojams. Tai visų pirma būtų *žaliosios erdvės, prekybos įstaigos* ir *socialinės infrastruktūros objektai*. Taigi kuriant architektūrinius urbanistinius projektus turėtų būti užtikrinamas kokybiškas šių objektų projektavimas ir integravimas į esamą urbanistinį audinį. Taip pat būtina spręsti tokias problemas kaip nepakankamai išvystyta viešojo susisiekimo sistema, prastas teritorijų apšvieti-

mas, apleista, neprižiūrima aplinka, skurdi (tiek estetikos, tiek kokybės požiūriu) architektūra, nes jos daro didžiausią neigiamą įtaką vietos jausmui.

6. Centrinės Kauno miesto teritorijos vis dar išlaiko prestižinį statusą dėl savo išskirtinės architektūros, aplinkai tvarkyti skiriamo didesnio dėmesio ir aktyvaus miesto gyvenimo. Visgi gyventojai (dažniausiai dėl ribotų finansinių galimybių) yra linke rinktis ir kitas teritorijas, tačiau jose svarbu užtikrinti gerą susisiekimą, racionalų pačių būtiniausių aptarnavimo įstaigų tinklą ir, žinoma, gerinti bendrą būstų bei gyvenamosios aplinkos kokybę. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad nemaža dalis kauniečių esant galimybei pirmenybę teiktų ne butams, o individualiems namams. Taigi kalbant apie Kauno miesto vietos jausmo stiprinimą, reikėtų atrasti balansą tarp intensyvaus, atviro miesto ir ramaus, privataus „priemiesčio“ gyvenimo.
7. Apskritai architektai ir urbanistai neturėtų užmiršti, kad jų darbo vaisiai yra skirti žmonėms. O kadangi „architektūra ir miestų projektavimas yra tarp nedaugelio neišvengiamų <...> meno formų“ (Carmona *et al.* 2010) – miestą kuriantys specialistai turėtų jausti atsakomybę, kad vieni ar kiti jų sprendimai lemia, kaip žmogus jaučiasi tam tikroje aplinkoje. Taigi kalbant apie miestovaizdžio identitetą bei jo stiprinimą reikėtų neužmiršti ir subjektyvaus, bet neatsiejamo jo dėmens – vietos jausmo.

Literatūra

- Brown, B. B.; Perkins, D. D.; Brown, G. 2003. Place attachment in a revitalizing neighborhood: individual and block levels of analysis, *Journal of Environmental Psychology* 23: 259–271. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(02\)00117-2](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(02)00117-2)
- Bonaiuto, M.; Breakwell, G. M.; Cano, I. 1996. Identity processes and environmental threat: the effects of nationalism and local identity upon perception of beach pollution, *Journal of Community and Applied Social Psychology* 6: 157–175. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1298\(199608\)6:3<157::AID-CASP367>3.0.CO;2-W](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1298(199608)6:3<157::AID-CASP367>3.0.CO;2-W)
- Buttimer, A. 1980. Home reach and the sense of place, iš A. Buttimer, D. Seamon (red.). *The human experience of space and place*. London: Croom Helm, 167–187.
- Carmona, M.; Heath, T.; Oc, T.; Tiesdell, S. 2010. *Public places. Urban spaces. The dimension of urban design*. Oxford: Routledge.
- Daunora, Z. J.; Kirvaitienė, S.; Vyšniūnas, A. 2004. *Vilniaus miesto vizualinio identiteto apsauga ir plėtros principai*. Vilnius: Technika.
- Hay, R. 1998. Sense of place in developmental context, *Journal of Environmental Psychology* 18: 5–29. <https://doi.org/10.1006/jevp.1997.0060>

- Hidalgo, M. C.; Hernandez, B. 2001. Place attachment: conceptual and empirical questions, *Journal of Environmental Psychology* 21: 273–281. <https://doi.org/10.1006/jevnp.2001.0221>
- Jorgensen, B. S.; Stedman, R. C. 2001. Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties, *Journal of Environmental Psychology* 21: 233–248. <https://doi.org/10.1006/jevnp.2001.0226>
- Kaltenborn, B. P. 1998. Effects of sense of place on responses to environmental impacts: a study among residents in Svalbard in the Norwegian high Arctic, *Applied Geography* 18(2): 169–189. [https://doi.org/10.1016/S0143-6228\(98\)00002-2](https://doi.org/10.1016/S0143-6228(98)00002-2)
- Kauno miesto bendrasis planas. 2011. *Esamos būklės analizės stadija. Miesto aplinka. Nekilnojamosis kultūros paveldas*. Dalies rengėjas UAB „Lyderio grupė“, Kaunas.
- Korpela, K. M. 1989. Place-identity as a product of environmental self-regulation, *Journal of Environmental Psychology* 9(3): 241–256. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(89\)80038-6](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(89)80038-6)
- Kyle, G.; Graefe, A.; Manning, R.; Bacon, J. 2004. Effects of place attachment on users' perceptions of social and environmental condition in a natural setting, *Journal of Environmental Psychology* 24: 213–225. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2003.12.006>
- Lalli, M. 1992. Urban-related identity: theory, measurement and empirical findings, *Journal of Environmental Psychology* 12(4): 285–303. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(05\)80078-7](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(05)80078-7)
- Lewicka, M. 2005. Ways to make people active: the role of place attachment, cultural capital, and neighbourhood ties, *Journal of Environmental Psychology* 25: 381–395. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2005.10.004>
- Lewicka, M. 2010. What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment, *Journal of Environmental Psychology* 30: 35–51. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.05.004>
- Lewicka, M. 2011. Place attachment: how far have we come in the last 40 years?, *Journal of Environmental Psychology* 31(3): 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
- Lynch, K. 1960. *The image of the city*. Cambridge MA: MIT Press.
- Mead, G. H. 1934. *Mind, self and society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mesch, G. S.; Manor, O. 1998. Social ties, environmental perception, and local attachment, *Environment and Behavior* 30: 504–519. <https://doi.org/10.1177/001391659803000405>
- Norberg-Schulz, Ch. 1980. *Genius loci, towards a phenomenology of architecture*. New York: Rizzoli.
- Petrušonis, V. 2004. *Vietovės kultūrinio tapatumo respektavimas architektūroje*: daktaro disertacija. Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Vilnius: Technika.
- Povilaitienė, I.; Kamičaitytė-Virbašienė, J. 2015. Theoretical premises of cityscape identity evaluation, iš konferencijos *CITTA 8th Annual Conference Generative Places, Smart Approaches, Happy People*, 2015 m. rugsėjo 24–25 d., Porto, Portugalija. Porto: Clássica – Artes Gráficas, 381–401.
- Proshansky, H. M. 1978. The self and the city, *Environment and Behavior* 10(2): 147–169. <https://doi.org/10.1177/0013916578102002>
- Raymond, C.; Brown, G.; Weber, D. 2010. The measurement of place attachment: personal, community and environmental connections, *Journal of Environmental Psychology* 30(4): 422–434. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.08.002>
- Relf, E. 1976. *Place and placelessness*. London: Pion.
- Schwirian, K. P.; Schwirian, P. M. 1993. Neighboring, residential satisfaction, and psychological well-being in urban elders, *Journal of Community Psychology* 21(4): 285–299. [https://doi.org/10.1002/1520-6629\(199310\)21:4<285::AID-JCOP2290210405>3.0.CO;2-Y](https://doi.org/10.1002/1520-6629(199310)21:4<285::AID-JCOP2290210405>3.0.CO;2-Y)
- Shamai, S. 1991. Sense of place: an empirical measurement, *Geoforum* 22(3): 347–358. [https://doi.org/10.1016/0016-7185\(91\)90017-K](https://doi.org/10.1016/0016-7185(91)90017-K)
- Shamai, S.; Ilatov, Z. 2005. Measuring sense of place: methodological aspects, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 96(5): 467–476. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2005.00479.x>
- Stokols, D.; Shumaker S. A. 1981. People in places: transactional view of settings, iš J. H. Harvey (red.). *Cognition, social behavior, and the environment*. Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 441–488.
- Tajfel, L. H. 1978. *Differentiation between social groups: studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.
- Tartaglia, S. 2006. A preliminary study for a new model of sense of community, *Journal of Community Psychology* 34: 25–36. <https://doi.org/10.1002/jcop.20081>
- Thwaites, K.; Simkins, I. M. 2006. *Experiential landscape: an approach to people, place and space*. New York: Routledge.
- Tuan, Y. F. 1974. Space and place: humanistic perspective, *Progress in Geography* 6: 233–246.
- Tuan, Y. F. 1977. *Space and place: the perspective of experience*. Minneapolis MN: University of Minnesota Press.
- Turner, J. C.; Hogg, M. A.; Oakes, P. J.; Reicher, S. D.; Wetherell, M. 1987. *Rediscovering the social group: a self-categorization theory*. Oxford: Blackwell.
- Vanagas, J. 1996. *Miesto sociologijos pagrindai*. Vilnius: Aldorija.
- Werner, C. M.; Brown, B. B.; Altman, I. 2003. Transactionally oriented research: examples and strategies, iš R. B. Bechtel, A. Churchman (red.). *Handbook of environmental psychology*. New York: John Wiley & Sons, 203–221.

PHENOMENON OF SENSE OF THE PLACE AS AN INTEGRAL DIMENSION OF CITYSCAPE IDENTITY (KAUNAS CASE)

I. Povilaitienė, J. Kamičaitytė-Virbašienė

Abstract

The paper intends to examine the sense of the place phenomenon. The generic hypothesis is that there are certain factors which determine a particular level of sense of the place and at the same time the overall place identity. In order to test this hypothesis, it is necessary: to overview concepts of cityscape identity and sense of the place and their research methodology; to identify residents' sense of the place in the specific urban environment; to assess the significance of the sense of the place predictors distinguished in the related literature in

the particular case; to find out what factors, according to the residents, are the most important to their place attachment; to reveal positive and negative aspects of the certain urban territories; to distinguish the most preferred areas from the total urban structure and to find out the reasons for the appeal; by summarizing the results, to identify the factors that enhance the sense of place, and thus the overall cityscape identity. Kaunas city and its neighbourhoods were chosen for the case study. The methods of the research include: the overview of the scientific literature, the semi-structured interview with Kaunas residents; systematization, comparison and generalization of all collected data.

Keywords: identity, Kaunas, cityscape, preferred environment, place attachment, sense of the place.